

МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ ЎСИШИДА СОЛИҚ МАЪМУРИЯТЧИЛИГИНИНГ РОЛИ

Бабаев Фаррух Мансурович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги “Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг илмий асослари ва муаммолари” илмий тадқиқот маркази

Ҳар қандай миллий иқтисодиётнинг барқарор ўсиши солиқ тизимининг самарадорлигига ва уни бошқариш механизми сифатида солиқ маъмуриятчилигининг қанчалик тўғри йўлга қўйилганига боғлиқдир. Солиқ маъмуриятчилиги нафақат давлат бюджетини даромадлар билан таъминлайди, балки иқтисодиётдаги ресурсларни тақсимлаш ва ишбилармонлик муҳитини шакллантириш орқали умумий иқтисодий динамикага таъсир қилади. Шу нуқтаи назардан солиқ маъмуриятчилигининг назарий асосларини тадқиқ қилиш миллий иқтисодий тараққиёт жараёнларини тўлиқ тушуниш учун зарурдир.

Иқтисодий назарияда солиқ маъмуриятчилиги икки асосий жиҳатга бўлиниб таҳлил қилинади:

- Биринчидан, солиқларни йиғиш самарадорлиги (tax collection efficiency) – бу давлат бюджетининг молиявий барқарорлигини таъминлайдиган муҳим омил ҳисобланади (Bird, 2015). Бу ерда назарий жиҳатдан, солиқларни ўз вақтида ва тўлиқ йиғиб олиш давлат томонидан иқтисодий барқарорликни таъминлашда асосий воситадир.

- Иккинчидан, солиқ тизими шаффофлиги ва адолатлилиги иқтисодий фаоллик ва инвестиция муҳитини белгилаб беради (Stiglitz, 2014). Назарий асосларга кўра, адолатли ва шаффоф тизим иқтисодиёт субъектларининг солиққа бўлган муносабатини ижобийлаштириб, бизнеснинг давлатга ишончини оширади ва инвестицияларга рағбатлантиради.

Назарий жиҳатдан, солиқ маъмуриятчилигининг иқтисодий ўсишга таъсирини уч асосий йўналишда кўриб чиқиш мумкин:

1. Солиқ йиғимининг ошиши орқали бюджет барқарорлигини таъминлаш. Самарали солиқ маъмуриятчилиги давлат бюджетининг барқарорлигини ошириб, ижтимоий ва иқтисодий ривожланиш учун зарур инфратузилма ва ижтимоий харажатларни амалга оширишга имкон яратади (Musgrave & Musgrave, 1989). Шу тариқа иқтисодий ўсишни таъминлаш учун муҳим ресурсларни шакллантиради.

2. Иқтисодий тенглик ва самарали ресурс тақсимоти. Солиқ тизимининг самарали бошқарилиши иқтисодиётдаги ресурсларни оптимал тақсимлаш имконини яратади. Назарий жиҳатдан, бу бозордаги рақобатни ошириб, иқтисодий тенгсизликларни камайтириш орқали иқтисодий фаолликни кучайтиради (Atkinson & Stiglitz, 1976). Шу

билан бирга, иқтисодиётдаги ижтимоий муаммоларни юмшатиб, ресурсларни кўпроқ ишлаб чиқариш фаолиятига йўналтиради.

3. Солиқ тизимининг шаффофлиги ва инвестиция муҳити. Иқтисодий назария кўрсатишича, солиқ маъмуриятчилигида шаффофлик инвестиция муҳитининг яхшиланишига сабаб бўлади (Auerbach & Hassett, 2015). Шаффоф ва оддий солиқ тизими инвесторлар учун қулайлик яратиб, уларнинг иқтисодиётга кириб келишига, узоқ муддатли инвестициялар оқимини рағбатлантиришга олиб келади. Бу эса иқтисодий ўсишнинг асосий драйвери ҳисобланади.

Самарасиз солиқ маъмуриятчилигининг иқтисодий назарий жиҳатдан салбий оқибатлари қуйидагиларни ўз ичига олади:

Солиқлардан қочиш ва яширин иқтисодиётнинг ўсиши. Назарий нуқтаи назардан, солиқ тизимидаги мураккаблик ва коррупция солиқлардан қочишни кучайтириб, давлат бюджетининг даромадларини камайтиради ва иқтисодий ўсиш суръатларини пасайтиради (Slemrod, 2007).

Инвестиция муҳитининг ёмонлашуви. Солиқ маъмуриятчилиги шаффоф бўлмаса, инвестиция хавфи ортиб, бизнес субъектлари иқтисодий фаолликни пасайтиради ёки бошқа мамлакатларга кўчиб кетади (Auerbach, 2006). Бу эса миллий иқтисодиётнинг тараққиётини чеклайди.

Солиқ маъмуриятчилигининг иқтисодий ўсишга ижобий таъсирини таъминлаш учун назарий жиҳатдан қуйидаги ёндашувларни амалга ошириш мумкин:

- Соддалаштирилган ва шаффоф солиқ тизимини жорий қилиш.
- Электрон солиқ хизматлари ва рақамлаштириш.
- Коррупцияга қарши курашнинг кучайтирилиши.

Шундай қилиб, назарий жиҳатдан самарали солиқ маъмуриятчилиги миллий иқтисодиётнинг барқарор ўсиши учун асосий шартлардан бири ҳисобланади. Солиқ тизимида шаффофликни таъминлаш, ресурсларни адолатли ва самарали тақсимлаш ҳамда коррупцияни камайтириш иқтисодий ўсишни таъминловчи муҳим омиллар ҳисобланади. Миллий иқтисодиёт тараққиёти учун солиқ маъмуриятчилигининг тўғри ташкил этилиши давлатнинг иқтисодий барқарорлигини мустаҳкамлаш ва аҳолининг турмуш даражасини яхшилашда стратегик аҳамият касб этади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Atkinson, A.B. & Stiglitz, J.E. (1976). The Design of Tax Structure: Direct versus Indirect Taxation. *Journal of Public Economics*, 6(1–2), 55–75.
2. Auerbach, A. (2006). Who Bears the Corporate Tax? A Review of What We Know. *Tax Policy and the Economy*, 20, 1–40.

3. Bird, R.M. (2015). Improving Tax Administration in Developing Countries. *Journal of Tax Administration*, 1(1), 23–45.
4. Musgrave, R.A. & Musgrave, P.B. (1989). *Public Finance in Theory and Practice*. McGraw-Hill.
5. OECD (2020). *Tax Administration 2020: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies*. OECD Publishing.
6. Shleifer, A. & Vishny, R.W. (1993). Corruption. *Quarterly Journal of Economics*, 108(3), 599–617.
7. Slemrod, J. (2007). Cheating Ourselves: The Economics of Tax Evasion. *Journal of Economic Perspectives*, 21(1), 25–48.
8. Stiglitz, J.E. (2014). *Reforming Taxation to Promote Growth and Equity*. Roosevelt Institute.